

„ez itt egy divatos nyári fürdő”

József Attila balatoni élményei

VALACHI ANNA

József Attila, a tüzes jegyű Kos szü-
löttje víz-közben is elemében
érezte magát, mert ihletett álla-
potban a „locska őselem” látványa
mindig tünődésre készítette. Medi-
tatív versei az „örökkön háborgó” tenger,
a „zavaros, bölcs, nagy” Duna, vagy az
arcát évszakonként változtató Balaton
partján töprengve születtek. Azt persze
nem sejtette, hogy egyszer majd a „ma-
gyar tenger” mellett, családja körében
teljesíti be a végzetét.

Hiba volna azonban, ha Balatonszár-
szót kizárólag úgy tartanánk számon,
mint a költő tragikus halálának és első
temetésének színhelyét – hiszen seregnyi
kedves élmény kötötte Szárszóhoz, akár-
csak a tópart többi településéhez.

Előbb látta ugyan az Adriát, mint a
Balatont – hiszen 1918 nyarán, tizenhá-
rom éves korában – fiatalabb nővérel,
Etussal együtt – Abbáziában üdülhetett
a Károly király féle gyermeknyaraltatá-
si akció keretében. Erről az időszakról
mégsem lehettek szép emlékei. A nyom-
orból „kimentett” gyerekek ugyanis
folyamatosan éheztek az idegen környe-
zetben, szalmazsákon aludtak, és inkább
büntetőtáborban érezték magukat, mint
jutalomutazáson. Félelmetes viharokat
éltek át a tenger mellett, és egy fürdőzés
alkalmával az úszni még nem tudó fiúcs-
kát kis híján elnyelték a hullámok. Csak
annyi boldogító emléke maradt ebből az
időszakból, hogy rövid üzeneteket írha-
tott a Ferencvárosba, értük aggódó édes-
anyjának. Természetesen a fuldoklásról
mélyen hallgatott; csak annyit említett
meg, hogy *már* tud úszni...

Kilenc évvel később, miután búcsút
mondott a párizsi Sorbonne-nak, már a
francia Riviérán növesztette a szakállát
egy Cagnes sur Mer nevű halászfaluban,
ahol két hónapot töltött. Ekkortól vált
költészetének fontos motívumává a víz,

mint őselem, mely az idő dimenzióját
jellemezte kozmikus képzetében.

A Balatonhoz ellentmondásos élmé-
nyek kapcsolódtak, hiszen 1929 őszén, a
Vágó Mártával tervezett házassági ku-
darc után, orvosi beutalóval érkezett
Lellére, az ottani szanatóriumba, hogy
kigyógyítsák súlyos neuraszténiájából.
Ekkortól viselt bajuszt – minden bi-

Örömmel fogadta sógora tervét is,
mely a harmincas évek közepétől család-
jukat Balatonszárszóhoz kötötte. Makai
Ödön ugyanis betársult az ottani Palota
Panzió fenntartásába, s neki is szerepet
szánt a „projekt”-ben: „Ödön feltétlenül
szükségesnek tartja, hogy én is lemenjek,
mert Etus és a gyerekek meg azok kisasz-
szonya, aki német, mellett kell egy férfi,



József Attila a MÁBI-szanatóriumban Tóth Ferencsel és más beutaltakkal, Balatonlelle, 1929. október 10.
(PIM Művészeti Tár)

zonnal hasonló lelkiállapottól indítat-
va, mint két évvel korábban, a francia
tengerparton, amikor az „irodalmi klik-
kek” aknamunkáján keseregve, frissen
növesztett szakállánál fogva próbálta
kirángatni magát egyetemes rosszked-
véből.

József Attila ettől fogva a gyógyulás
és az újjászületés tavának tekinthette a
Balatont. Remekül érezte magát 1932
nyarán az Írók Gazdasági Egyesületének
[IGE] balatoni írótalálkozóján, többek
között Baktay Ervin orientalista és az
újpesti költőbarát, Berda József társasá-
gában. Átvitatkozta ugyan az estéit, de
fürdőruhás csoportképükön pihentnek
és föl szabadultnak mutatkoztak.





aki mindenre fölügyel” – tudósította le-
velében élettársát, Szántó Juditot. A terv
később más formában valósult meg, de
1936 nyaratól már a költő is szeretettel
fogadott vendég lehetett a nővére által
vezetett családi panzióban.

Utolsó boldog nyarat – 1936 augusz-
tusától szeptember közepéig – pihenés-
sel, elmélkedéssel, versírással és udvarlás-
sal töltötte Szárszón. Felüdülést jelentett
számára, hogy kiszakadhatott a fővárosi
életformából, s bár hozott magával kéz-
iratokat, nem akaródzott dolgoznia a
tóparti nyaralóhelyen. Inkább Etus gyer-
mekeivel – a hét esztendő Szuszival, a
négyéves Péterrel és az első születésnap-
ját ünneplő Ádámmal – játszott. Estefelé
szívesen elüldögélt egy tóparti padon;
ilyenkor a naplementében, „a hullámok
lágy táncában” gyönyörködött, s elnézte
a „divatos nyári fürdő” vendégeit, „a tan-
gót járó” fiatalokat, emlékein révedezve,
miközben maga is szerelemre vágyódott.

Rendszerint magányosan szemlélő-
dött. Egy helybeli asszony tanúsága sze-
rint nem kereste mások társaságát; nem
ivott akkor sem, ha kínálták; nem vic-
celődött senkivel, s nem szívesen beszélt
magáról. Amikor megkérdezték, miért
nem vesz részt a táncmulatságban, állí-
tólag azt felelte, hogy „a nővérei miatt
nem tudott kibontakozni, így táncolni
se tanult meg”. Arra a kérdésre, miért
nem nőül meg, így válaszolt az akkor ti-
zennégy éves kíváncsiskodó kislánynak:
„majd téged foglak feleségül venni, és
meglásd, hogy két galamb fogja húzni a
harangot a templomban.”

Sok mindent elárulnak érzelmi állapo-
táról ekkori versei. A vízparti merengés
során föltámadtak korábbi természetél-
ményei, s mint gyakorló lélekelemző,



József Etelka levele József Attilának, Balatonszárszó, 1936. jún. 23. (PIM Művészeti Tár)

gyermekkori fuldoklás-élményét újra
fölidézte, majd átszemlélte *Zöld nap-
sütés hintált* című versében, természet-
esen freudi nézőpontból. Az újjászületés
katartikus élményét vizionálta saját em-
lékei alapján, költői eszközökkel.

Balatonszárszó című versében azt is
világgá kiáltotta, hogy meghitt szerelmi
kalandja is akadt Balatonszárszón. Só-
lyom Janka énekesnő – aki megzenésített
versek előadójaként tűnt ki pályatársai
közül – éppen Siófokon nyaralt, s több
alkalommal találkozott József Attilával,
akinek *Mama* című, megzenésített versét
Bristol szállóbeli dalestjeinek műsorára
tűzte. Viszonyuk fölszabadítóan hathat-
ott a költőre, aki élettárs, Szántó Judit
mellett sem szexuális, sem lelki vonatko-
zásban nem élt át férfiúi sikereket. Annál
büszkébb lehetett az egynyári liezonra,
amelyben megélhette a gátlásoktól men-

tes, testét-lelkét megnyugtató, önérté-
tét erősítő szerelmi kapcsolatot.

„Ez volt az utolsó szép nyara” – írta
szeptemberben hazatért barátjáról Né-
meth Andor. „Lesülve, meghívva, frissen
tért haza, büszkén szép verseire, melyek-
be belevarázsolt a gazdag nyár minden
sugarát és hevét... A versek szerelmes
versek voltak – egy sokat csalódott fér-
fi józanul érzi, kissé kesernyés vissza-
emlékezései egy kedves, de jelentéktelen
nyári idillre, mely úgy foszlott szét, ahogy
keletkezett, könnyen, súlytalanul...
A »termés« bemutatására »lakásavatás«
ürügyén összehívta barátait. Az italokat
Hatvany Bertalan szállította. Attila fel-
vasta verseit. Őszinte, meleg sikere volt
velük. Ekkor láttam Attilát utoljára bol-

dognak, sugárzóan jókedvűnek.”

Másfél évvel később, 1937. november
4-én, télidőben látta viszont a szép em-
lékezetű nyaralót, miután az összkom-
fortos budai luxus-szanatóriumból ide
„toloncolták meghalni” – ő legalábbis
így érezte. Mecénása – az orvossal egyet-
értésben – a gyógyíthatatlannak tartott
beteg további ápolását két nővérere bí-
zta. Nem is sejtették, hogy a gyámoltalan
beteg-szerepbe kényszerült költő meny-
nyire szenved kiszolgáltatott helyzetétől
és az állandó felügyeletől.

Ahogy a nyári Balaton a gyógyulás,
az újrakezdés, a remény érzésével töl-
tötte föl az élettársától akkoriban vál-
ni készülő költőt, a tóparti tél rideg kulisz-
szái a hiábavalóság, a végső életkudarc
bizonyosságát tudatosították benne.
Kezdetben fűteni sem tudtak a panzi-
óban: beázott a mennyezet, jéghideget

leheltek a falak. Háromheti fagyoskodás után beköltöztek a Balaton-partról a villasorra; a Horváth-kert nevű nyaraló két szobájába. Itt találkozott utoljára a költő a náluk vendégeskedő Flórával, utolsó műzsájával, majd *Szép Szós* barátaival – s december 3-án este innen indult el végzetes sétájára, miután megírta a búcsúleveleit. Két nappal később itt fogadta be összeroncolt testét a fagyos föld, s őrizte meg perselyként, míg újabb háromszori temetés után „hazatalált” övéihez – és „hú meghallóihoz”.

Utolsó tartózkodási helyén, a balatonszárszói vasútállomástól kőhajításnyira fekvő Horváth villában rendezték be a József Attila Emlékmúzeumot, ahol nemcsak a névadó életének fontos stációival, hanem gondolkodói-művészi hagyatékával is szembesülhetnek a látogatók. S hiába telt el csaknem nyolc évtized a szárszói tragédia óta, ez a szellemőrző épület a Balaton-vidék egyik leglátogatottabb kulturális zárandókhelye.



A Horváth-kert az 1920-as években (Juhász Gyula és Dr. Pordán Erzsébet gyűjteményéből)

József Attila [A HULLÁMOK LÁGY TÁNCA...]

A hullámok lágy tánca s odaát
a lombok gyenge lejtése az éjjelt
lassudan hozták s csillagok raját
hívták reszketni az egekre széjjel.

Igy ók. S az érzelmek is csendesen
mozdulnak benn a szívben ringatóan,
emlékezés visszfénye, szerelem
hatalma ring, mint a nagy víz a tóban.

Én nem értem, csak érzem az egészet.
Itt tangót jár a sok lány és fiú,
a sok számító, kedves és hiú.

Mert ez itt egy divatos nyári fürdő.
De némán, hiszen ráér a természet,
a zene mögött zúg az örök erdő.

◀ 1936 nyara

József Attila BALATONSZÁRSZÓ

1

Zúg már az ősz, gyűlik és kavargó,
fehér habokba szaggatja a zöldet.
Fogócskázna az apró viharok,
az ablakban a legyek megdőglönek.

Nyafog a táj, de néha némaság
jut az eszébe s új derűt lel abban.
Tollászkodnak a sárga lombu fák,
félálabon állván a hunyorgó napban.

Kell már ahhoz a testhez is az ágy,
mely úgy elkapott, mint a vizek sodra.
Becsomagoljuk a vászonruhát
s beöltözünk szövetbe, komolykodva.

2

Míg nyugtalanul forgott nagy, lágy habokon az az éj,
a csónak alatt hűvös öblögetési kotyogván,
én nyugtomat ott lettem piros ölben, amint a szeszély,
meg a természet gyönyörűn lecsapott rám.

Én fáztam előbb, mert ősz volt már s aki emberi lény,
az mind szomorúbb, mikor újra tanulna remegni.
Kettős remegés tölt: vágy s hűvös árnyak így ősz elején,
mikor elkezdnek a szelid öregek köhögetni.

3

Je n'ai point de thème,
excepté que je t'aime –
költeni csak ezt tudtam,
mert mindig elaludtam,
hisz annyiszor öleltem,
ahányszor rája lettem.

Szemüveg volt az orrán,
az alól nézett énrám

s amikor magamhoz szorítottam, a szemüveg alatt
hunyta le a szemét. Pedig mindig zavarják az embert.

Szívemben bizony kín dült,
mikor a vonat indult,

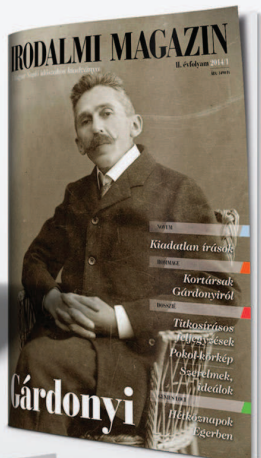
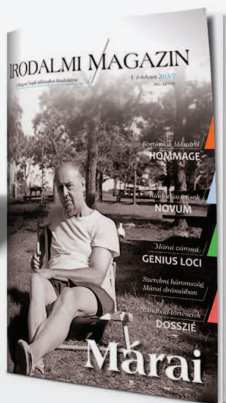
de nem sokat merengtem –
esett, hát hazamentem.

Száz gramm dohányt hagyott rám,
hogy legyen cigarettám.

S nem álmot, hanem alvást.
Nem látjuk többé egymást.

◀ 1936. szept.

IM



A korábbi lapszámok még korlátozott számban kaphatók a szerkesztőségben.

IRODALMI MAGAZIN

Klasszikusok testközelben.

Előfizetési szándékát az alábbi elérhetőségeken jelezheti:

06-1/413-6672;
e-mail: info@magyarnaplo.hu

Az előfizetés ára: 4 számra 6000 Ft; 2 számra 3000 Ft; 1 lapszám ára: 1590 Ft.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

MAGYAR
NAPLO

